

מפנה באופק?

על הרפורמה במבנה
ובשכר העבודה של המורה

:: ניר מיכאלי

אישיות למורים, יצירת מרחבים קטנים המותאמים להוראה פרטנית או בקבוצות קטנות, שיפוץ חדר המורים כך שיתאים לשהייה ממושכת (הידעתם? הקפה בחדר המורים ממומן כיום על ידי המורים בעצמם, ורכים מהם מביאים עימם גם צנצנות קפה אישיות). (3) העלאת שכר - בתמורה לשינוי המהותי במבנה עבודתם, זכו המורים להעלאה של שישים אחוז בשכרם.

הניסוי שהופעל החל משנת הלימודים התשס"א, לווה במחקר הערכה של 'מכון סאלד' שדיווח על הצלחה מרובה מצד כל הגורמים המעורבים: התלמידים דיווחו על קשר טוב יותר עם מוריהם ועל מענה טוב יותר לצרכיהם וקשייהם; הנתונים הוכיחו על עלייה משמעותית בהישגיהם (בתיכון גדרה, למשל, נרשמה עלייה של 24% בשיעורי הזכאות לבגרות); ואילו המורים דיווחו על סיפוק רב ממבנה העבודה החדש שאיפשר להם להעניק תשומת לב ויחס אישי לתלמידיהם. מעבר לעלייה בשכר, התחושה הכללית של המורים הייתה של מתן כבוד למקצוע ולדרישותיו. אלא שכצפוי, ההצלחות המוכחות וההבטחות הממשלתיות המוקדמות לא הועילו לנוכח התנגדות האוצר, והניסוי נגדע לאחר שלוש שנים.

רפורמת דברת (2005), שהייתה מודעת לניסיון הנ"ל ולהצלחתו, והלכה לכאורה בקווי מיתאר דומים. בעיקר בניסיון לשינוי מבנה העבודה בתמורה להעלאה בשכר. ההבדל היסודי בין התכניות נשען על הנחת המוצא שהונחה בפני הוועדה, שלפיה על הרפורמה העתידית להתכנס בתוך דלת אמותיו של תקציב החינוך הקיים, ללא שום תוספות תקציב. תנאי זה הכתיב הבדל עקרוני: שינוי מבנה העבודה כלל גם הגדלה משמעותית של שעות ההוראה הכיתתיות, בתמורה להגדלת שכרו, נדרש המורה ללמד כיתות נוספות, כלומר להכין עוד שיעורים, לבדוק עוד מבחנים ובעיקר להתחייב לעוד תלמידים מתקשים, בלי יכולת אמיתית לתת להם מענה (או אפילו להצליח לזכור את שמותיהם...). את

לאחר משא ומתן ארוך, נחתם בשלהי שנת הלימודים האחרונה הסכם בין הממשלה לבין הסתדרות המורים, שזכה למיתוג 'אופק חדש - מפנה בחינוך בישראל'. ראש הממשלה אהוד אולמרט, שרת החינוך יולי תמיר, ומזכ"ל הסתדרות המורים יוסי וסרמן, הכריזו בחגיגות על מתווה עקרונות לרפורמה יסודית במבנה מערכת החינוך הישראלית ובשכרם של המורים.

כהיעוד ועד לאופק - גלגולה של רפורמה

כדי להבין את משמעותו של אותו 'מפנה' ולברר להיכן הוא מוביל את מערכת החינוך, ראוי להיזכר תחילה בשתי יוזמות קודמות שבישרו על רפורמה במבנה המערכת ובשכר המורים. הראשונה היא 'עוז לתמורה' - תכנית שנהגתה על ידי ארגון המורים בשלהי שנות התשעים. לאחר מאבק עיקש נעתרה לבסוף הממשלה, ובניגוד לעמדת האוצר החליטה לערוך ניסוי בחמישה בתי ספר (באריאל, בגדרה, באשדוד ובשני בתי ספר בקריית מלאכי), מתוך כוונה להרחיבו בעתיד לעשרות בתי ספר נוספים. התכנית כללה שלושה מרכיבים יסודיים: (1) שינוי מבנה העבודה ומעבר מעבודה לפי שעות לעבודה לפי מישרות. המורים יעבדו ימי עבודה מלאים בביה"ס אך (וזו נקודה חשובה מאוד) שעות ההוראה הכיתתית שלהם לא ישתנו. כך, הארכת יום העבודה תאפשר למורים לעסוק במטלות השוטפות (הכנת מערכי הוראה, בדיקת מבחנים ועבודות, ישיבות צוות) ובעיקר תאפשר להם להיות נגישים לתלמידיהם לטובת שעות השלמה, שיעורים פרטיים וכו'. (2) התאמת ביה"ס למבנה העבודה - הקמת פינות עבודה

יש להתבונן היטב בפרטים הקטנים כדי לאבחן: האם ההסכמות מתקרבות לקוטב העוז' המאפשר תמורה משמעותית במתכונת העבודה, או שמא דווקא לזה ה'דברתי', המעמיק את הניכור המאפיין את דפוסי העבודה הקיימים.

ההסכם לא מבשר על הכפלת שכר המורים אלא על הגדלתו בשיעור נמוך בהרבה, וזאת למעשה כתמורה על הגדלת שעות העבודה. לכאורה, אם קיימת ביקורת משני הצדדים, ניתן להניח שההסכם מהווה פשרה מוצלחת בין שתי העמדות. אך בטרם נחרוץ את דינו, כדאי להוסיף נקודת מבט נוספת: מתווה העקרונות הושג עם מורי בתי"ס היסודיים ועם חלק ממורי חטיבות הביניים. מהי משמעות ההסכם עבור מורי העל יסודי?

ברור גם כי ביטול גמולי

השעות עבור מילוי תפקידים, שהוא חלק מההסכם, הוא בבחינת גזירה קשה הרבה יותר עבור מורי העל יסודי שגמולים אלה מהווים חלק משמעותי ממישרתם.

ההבדל בין מורים ביסודי ובעל-יסודי

ישנם הבדלים גדולים בין מבנה ההעסקה של מורים 'יסודיים' למורים 'על יסודיים'. ההנחה הבסיסית היא שהוראה בבית-ספר על יסודי תובעת יותר השקעה - הן בהכנה לקראת השיעורים, הן בבדיקת המבחנים והן בשיעורי ההשלמה הפרטניים והקבוצתיים הנדרשים בשיגרה. לכן, מלכתחילה, מישרת הוראה בבי"ס על יסודי כוללת רק 24 שעות לעומת מישרה בבית-ספר יסודי הכוללת 30 שעות. בנוסף, בביה"ס העל יסודי קיים מגוון רחב יותר של תפקידים המוכרים כיום לקבלת גמולי שעות, כגון הוראת כיתה לבגרות, חינוך כיתה, ריכוז שכבה, ריכוז חברתי וכו'. בפועל אפוא מישרת הוראה ממוצעת של מורה 'על יסודי' כוללת 16 שעות הוראה פרונטלית (למעלה מ-60% מתוך המישרה מוקדש להוראה בכיתה) בעוד שמשרתו של מורה 'יסודי' כוללת כ-25 שעות הוראה פרונטלית (למעלה מ-80% מהמישרה מוקדשת להוראה בכיתה).

ברור מכל זאת כי הבדלים בסיסים אלה בין בתי הספר רק מקצינים את הבעייתיות של ההסכם, ומבהירים גם מדוע איגוד העובדים שמייצג את אותם מורים 'על יסודיים' נאבק בו. ברם, נראה שיכולתו של ארגון המורים העל-יסודיים להגיע להסכם דומה עם האוצר היא קלושה, וזאת משני טעמים - מהותי ואסטרטגי:

הטעם המהותי - הפערים בין היקף שעות ההוראה הפרונטליות בעל-יסודי כיום לעומת היקפם על פי ההסכם שהושג הרבה יותר גדולים. פקידי האוצר רואים בנתונים אודות אחוז שעות ההוראה בכיתה את שורש כל הרע ולפיכך ניתן לדמותם אומרים: "מישרה של 16 שעות... לא יעלה על הדעת... והם עוד דורשים תוספת... שיתחילו לעבוד ואז נדבר". לעומתם, ניתן לדמות כל מי שיש לה גיר על הידיים זועקת: "על כל שעת הוראה בכיתה אני עושה ארבע שעות בפועל... הכנות, בדיקות, שיחות אישיות, שיחות הורים,

כל המטלות הנוספות הללו יאלץ המורה לבצע בזמן פנוי מצומצם יותר, בשל הוספת שעות ההוראה הכיתתיות. יישומה של הצעה זו היה מאפשר לממן את הגדלת השכר על ידי הקטנה משמעותית של מצבת המורים, קרי - פיטורים המוניים, החמרה בתנאי ההעסקה והחמור מכל, דרדורו של המפגש החינוכי-לימודי שבין המורה לתלמידיו לשפל עמוק.

אופק חדש?

ההסכם הנוכחי כולל בתוכו את אותם שני עיקרים: הארכת יום העבודה בתמורה להגדלת השכר. בוגרי הגלגולים הקודמים של הרפורמה כבר מבינים שיש להתבונן היטב בפרטים הקטנים כדי לאבחן האם ההסכמות מתקרבות לקוטב ה'עוד' המאפשר תמורה משמעותית במתכונת העבודה, או שמא דווקא לזה ה'דברתי', המעמיק את הניכור המאפיין את דפוסי העבודה הקיימים.

על-פי ההסכם, תורחבנה שעות השהיה בביה"ס ל-36 שעות שבועיות, מתוכן 31 יוקדשו להוראה (26 בכיתות, ו-5 בקבוצות קטנות). בתמורה, שכר המורים יועלה כך ששכרה של מורה מתחילה יעלה מכ-3000 ₪ כיום ל-5300 ₪, ושכרם הממוצע של כלל המורים יעלה בכ-25% (חשוב לציין שבהמלצות וועדת דברת דובר על שכר התחלתי גבוה יותר). ההסכם מבטל גם את גמולי השעות עבור מילוי תפקידים שונים כגון חינוך כיתה, ריכוז שכבה וכו'.

ההסכם זכה לביקורות רמות משני צידי המתרס. נחמיה שטרסלר (The Marker, 23.5.07) הכתיר את ההסכם ככניעה למורים, וטען כי הוא מעניק תוספת שכר מופלגת מבלי לתבוע תוספת עבודה משמעותית. לדבריו, משרת המורים תגדל בפועל רק בשעה אחת, בעוד שאר שעות השהיה וההוראה הפרטנית, שעבורן כביכול זוכים המורים לתוספות, 'יתאדו' מאליהן. מאידך, רן ארז, יו"ר ארגון המורים העל-יסודיים, טען כי מדובר בהסכם כניעה מחפיר של המורים, ובמילותיו: "אפילו אם הייתי שיכור לא הייתי חותם על ההסכם". לדבריו, חישוב מדוייק של היחס בין הגידול בשעות ההוראה לבין הגידול בשכר מעלה כי למעשה, השכר לשעה יורד. לכך עתידה להתלוות עלייה בשחיקת המורים, לנוכח הגידול במטלותיהם והארכת שעות השהיה שלהם. הוא טען שההכרזות התקשורתיות בדבר הכפלת שכר המורים, שהתלוו לטקסי ההסכמות, היו דמגוגיות, מכיוון שמורות צעירות כיום זוכות להשלמת הכנסה מהמדינה, כך ששכרן ההתחלתי עומד על כ-4000 ₪. מכאן שבפועל

לאחר שכבר היה נדמה

שהארגונים הבינו את

חשיבות שיתוף הפעולה,

והפיגנו חזית משותפת יעילה

ואפקטיבית בהדברתו של

דוח דברת, הם חזרו בשנה

האחרונה למסורת הפיצול.

שנית, למאבק המורים יש כיום דימוי ציבורי בעייתי ביותר. אם בדרך כלל הציבור עדיין שביתות בכלל וכאלו של מורים בפרט, אזי כיום, לאחר שהתודעה הציבורית משוכנעת שכבר יש הסכם, היא לא תהיה מוכנה להבין או לקבל מאבק נוסף. הציבור אינו מבדיל בין ארגונים, מורים או בתי"ס, ומבחינתו בעיית המורים כבר נפתרה – 'הכפילו לכם את השכר, מה אתם רוצים עכשיו?' לראיה ניתן לראות את התגובות החריפות להזן זכו מורי ארגון המורים בגין צעדי המחאה הזוהרים בהם נקטו בסוף שנת הלימודים החולפת. ניתן לצפות שהשבתה מלאה תהיה בלתי מקובלת בעליל. המסרים של האוצר, בצד ההכרזות שבישרו על המפנה ההיסטורי, עוטפים כל מאבק עתידי בהילה מפוקפקת של תאוות בצע וחרחורי השבתות.

מציאות מפוצלת או מאבק משותף?

עם פתיחת שנת הלימודים אנו עומדים לכאורה במציאות מפוצלת. בתי הספר היסודיים פתחו את השנה בתופים ובמחולות כאשר מוריהם יצאו לדרך חדשה. לעומתם, בתי הספר העל יסודיים החריפו את המאבק בדרך להסכם מתאים יותר. אלא שעיון חוזר במסמך הסכם העקרונות מעלה שלוש נקודות שמבשרות על קרבה מחודשת בין הארגונים:

ראשית, בהסכם מופיעה הדגשה לפיה יישומה של הרפורמה יהיה הדרגתי ויותאם לתקציב שיוקצה מדי שנה על ידי האוצר.

(אין לי כסף אין לי...)

שנית, הסכם העקרונות לא פתר את כל המחלוקות, ובסופו מופיעים לא פחות מ-16 סעיפים עקרוניים שיש לדון בהם במסגרת המו"מ ההמשכי.

(לא קלה היא לא קלה דרכנו...)

שלישית, בסוף המסמך מופיעה ההבהרה כי לדיון בנוסח ההסכם הסופי מוקצים שישה חודשים, במהלכם מתחייבים הצדדים לא לעשות מעשים חד צדדיים (השבתות, חוק הסדרים). אם בתום התקופה לא תושגנה הסכמות, יוכלו הצדדים לשוב לשיגרת יומם ומאבקייהם. מבט חטוף בלוח השנה יעלה כי תאריך היעד להשלמת ההסכם הוא אמצע חודש אוקטובר 2007.

(כבר צריך להתעורר...)

מכאן שאין צורך במוח יצירתי במיוחד כדי לדמיין את הסתדרות המורים חוזרת לשתף פעולה עם ארגון המורים במאבק למען מבנה העסקה חינוכי ראוי; ההסתדרות לאחר שתיוואש מההסכם הלא גמור, והארגון בטרם יתעייף מהמלחמה האינסופית למען השגתו.

ישיבות עבודה, השתתפות באירועים, הפקה של טקסים.... שיבואו הביתה ויראו אותנו שוקדים על בדיקות מבחנים אל תוך הלילה..."

ברור גם כי ביטול גמולי השעות עבור מילוי תפקידים, שהוא חלק מההסכם, הוא בבחינת גזירה קשה הרבה יותר עבור מורי העל יסודי שגמולים אלה מהווים חלק משמעותי ממישרתם; לא זו בלבד שיתווספו שעות הוראה בשל הארכת יום העבודה, אלא שתהיה פגיעה נוספת שתנבע מאותה אי הכרה בשעות מילוי תפקיד.

כך, בעוד שאצל הסתדרות המורים (היסודיים), הפער בין שעות ההוראה בהווה לאלו המצופות בעקבות ההסכם הוא קטן יחסית, אצל ארגון המורים (העל יסודיים) הפער מגיע עד לכדי הכפלה של שעות ההוראה בפועל במסגרת המישרה. לכך יש השלכות רבות: הפיכת המורה לפקיד הוראה המדלג בין עשרות כיתות והמלמד מאות תלמידים; צמצום ניכר של פעולות חינוכיות חוץ הוראתיות; שחיקה גוברת של המורים המכהנים; והרחקה של אלו העתידיים. בנוסף, ברור כי הרחבה מאסיבית של שעות ההוראה תאפשר לצמצם את מספר המישרות, כלומר לפתוח במסכת פיטורים נרחבת. רפורמת דברת, מתברר, חוזרת בדלת האחורית.

במסגרת התגובות הרבות להסכם, הציע אחד המורים להבחין באבסורד שעומד בבסיסו על ידי השוואה אירונית: ההסכם המוצע דומה לכך שיציעו לשלם לעורכי הדין רק עבור הופעות בבית המשפט, בעוד ששאר הפעילויות (הכנה, ישיבות, כתיבת כתבי טענות ועוד) יעשו בזמנם החופשי ועל חשבונם...

הטעם האסטרטגי – מעבר לפערים המהותיים, נראה שהעובדה שנחתם הסכם רק עם ארגון מורים אחד מחלישה בצורה ניכרת את כוח המיקוח של שני הארגונים גם יחד. ראשית, לאחר שכבר היה נדמה שהארגונים הבינו את חשיבות שיתוף הפעולה והפגינו חזית משותפת יעילה ואפקטיבית בהדברתו של דוח דברת, הם חזרו בשנה האחרונה למסורת הפיצול. משרד האוצר נהנה לשחק בשנה החולפת בין הארגונים, כשחלק שבחים לפרגמטיות של ההסתדרות, ובמקביל המטיר נאצות כנגד ארגון המורים ובעיקר כנגד העומד בראשו, שהוצג על ידו כמיליטנט חסר אחריות. שיתוף הפעולה בין הארגונים הוא הכרחי לא רק משיקולים אסטרטגיים של בניית עוצמה וכוח, אלא גם בשל הטשטוש שחל בחלוקת העבודה ההיסטורית בין הארגונים. כיום כוללות חטיבות הביניים מורים משני הארגונים, כך שנוצר מצב אבסורדי לפיו מורים באותו צוות כפופים להסכמי שכר שונים.

אם בדרך כלל הציבור עדיין שביתות בכלל וכאלו של מורים בפרט, אזי כיום, לאחר שהתודעה הציבורית משוכנעת שכבר יש הסכם, היא לא תהיה מוכנה להבין או לקבל מאבק נוסף.

אם בתום התקופה לא תושגנה הסכמות, יוכלו הצדדים לשוב לשיגרת יומם ומאבקייהם. מבט חטוף בלוח השנה יעלה כי תאריך היעד להשלמת ההסכם הוא אמצע חודש אוקטובר 2007.

ניר מיכאלי הוא ראש החוג לחינוך במכללת "סמינר הקיבוצים" וחבר ביסו"ד.

nir-mic@zahav.net.il